

Mirko Mahnič

Delo Bojana Stupice v sezoni 1945/46

»Mudi se neznansko.«

(B. Stupica M. Ruplu 27. avgusta 1945)

Po viharju druge vojne se je Stupica na čisto ostrižen, silno utrujen in bolan vrnil v gledališče. Čas je bil razgiban in vroč, mudilo se je in direktor Drame Pavel Golia, ki je v ponedeljek 14. maja 1945 prevzel »posle ravnatelja Drame in ukazal, naj še istega dne začne redno delo« (obvestilo generalnega tajnika SNG Dariana), je že 18. maja dal izobesiti zasedbe za troje iger v Stupičevi režiji. Strokovno bi rekli, da je šlo za obnovitve, saj je dve (*Za narodov blagor* in *Tuje dete*) postavil že pred, eno (*Šola za žene*) pa med vojno.¹

Mesec dni kasneje so Stupico na občnem zboru članstva NG za ustanovitev podružnice Enotne strokovne zveze prosvetnih delavcev izvolili v nadzorni odbor (poročilo o občnem zboru z dne 17. junija 1945).

Od 21. do 23. junija nadomešča Golio, ki mu je ministrstvo za prosveto dovolilo tridnevni dopust.

1. julija 1945 zvečer je umetniški vodja mitinga, ki ga prireja gledališka podružnica Strokovne zveze prosvetnih delavcev. V razglasu članom sindikata, ki ga je napisal (morda) Stupica sam, stoji: »Ker mora ta prireditve prednjačiti vsem dosedanjim v izvedbi in ker bodo posetili ta miting najvišje civilne in vojaške oblasti, prosimo vse, da store največ in najbolj.« (Razglas sta podpisala predsednik L. Drenovec in tajnikov namestnik U. Krek; v arhivu SGFM mu je priložen program.)

Zdi se, da se je premočno zagnal, kajti 9. julija že prosi za trimesečni bolniški dopust: »Najprej moram na okrevanje,« sporoča upravi, »nato na operacijo, nato zopet na okrevanje.«

Z dopustom in zdravljenjem verjetno ni bilo nič, kajti 28. julija je bil ravnatelj Drame Golia imenovan za vršilca dolžnosti upravnika, on pa — verjetno tudi takrat — za vršilca dolžnosti ravnatelja Drame, saj je na razglasu

¹ Sporočila v tem članku so iz gradiva, kolikor ga je v Slovenskem gledališkem in filmskem muzeju. Oris njegovega vodenja ljubljanske Drame bo popolnejši šele po pregledu celotnega arhiva Drame SNG v Ljubljani, arhiva Ministrstva za prosveto LRS in arhiva CK KPS — vseh treh za leto 1945 in 1946, njegove zapuščine (kje je?) in po obdelavi povedanih in zapisanih podatkov njegovih sodelavcev in znancev.

za prvo sejo direkcije Drame, ki je bila 16. avgusta, že podpisan z »za ravnatelja«.

Ne, ni mogoče, da bi šel na zdravljenje: poletje je namreč moral izkoristiti za snovanje širokopoteznega predloga za reformiranje in organizacijo gledališč v Sloveniji in predloga za razdelitev igralcev po njih. Prvi je že znan,² drugega pa je z geslom »Tovariši, na delo!« podpisal 17. avgusta. V njem je — gotovo ob sodelovanju ali vsaj privoljenju takratnih vidnejših kulturnih in političnih voditeljev — določil ansamble za troje dramskih gledališč: za »Slovensko državno gledališče Drama v Ljubljani«, za »Pokrajinski ansambel Slovenskega državnega gledališča v Ljubljani« (!) in za »Narodno gledališče v Mariboru«. Prvo (z 38 igralci in igralkami) bi vodili režiserji Delak, Kreft, M. Skrbinšek, Stupica, pomožni režiser Slavko Jan ter Savo Vrtačnik, »učenec Stupice«; drugemu (22 članov) bi bil umetniški vodja in režiser Hinko Nučič ob pomoči režiserjev Košiča in Tirana, ki naj bi bil tudi lektor, in scenografa Bratine; mariborsko (z nekaj nad 30 igralci in igralkami) pa bi bilo zaupano režiserjem V. Skrbinšku, Štandekerju in Žižku ter pomožnima režiserjema Babiču in Petrovčiču. Zbore je dopolnil z igralci iz partizanskih kulturniških skupin, z amaterji iz Trsta in s člani Šentjakobskega odra. Predlog je kasneje še izčiščeval, saj že čez nekaj dni — 22. avgusta. — javlja F. Delaku, da je postavljen »za vodjo in režiserja Pokrajinskega ansambla Slovenskega državnega gledališča v Ljubljani«.

Dругega dne že nepočakavno piše arhitektu Ivu Spinčiču, kaj vse je treba v Drami »tako napraviti« in našteje goro reči: popraviti grb v dvorani in tlak v veži v pritličju; urediti hodnike okrog avditorija, jih preslikati in opremiti z napisi (npr. Parterna loža levo); pripraviti okvire s paspartuji in steklom za slike igralcev; urediti »salon za vlado« (steklena vrata, zavese, preproge, tapete, pohištvo, lesteneč); obesiti baržunast zastor; urediti »obrekovalnico« za igralce (namestiti zasilno posteljo, omarico za zdravila, obešalnik z najmanj 30 kljukami, udobne klopi, urediti skromen bife s ploščo za električni kuhalnik in omarico ter police za posodo, pokriti pod z linolejem, ves prostor preslikati in opremiti z lučmi); popraviti streho (krovec, klepar), pregledati vse naprave (centralno kurjavo, vodovod, zasilno luč, akumulatorje); odstraniti napise »frei«, »besetzt« itd.; nove gume za voz, ki z njim prevažajo kulise. V bližnji prihodnosti pa še: kompletirati črne in sive plišaste zavese in nabaviti še rdeče ter ponjavo za odrska tla; narediti krožni zastor in horizont za mali oder (?), urediti vse garderobe, kakor je naprej videl inž. Černivec, napeljati hišni telefon za vaje iz parterja do električarja, odrskega mojstra in inšpicienta; oskrbeti nove naprave za grom, dež in veter, ker so sedanje že zastarele, preskusiti strelovode itd. — Zalet, ki ga je bil zmožen le on.

Zagotovo je že prej — okrog 20. avgusta ali najkasneje do 20. septembra (*pismo ni datirano*) zadihano pisal še upravniku Golii: treba je poslati dopis

² Glej M. Mahnič, O slovenski gledališki pomladi 1945. DSGFM XV, 1979, str. 5—17. Pisec takrat ni mogel ugotoviti avtorja omenjenega predloga. Mislil je na Bora, Kumbatoviča, na koncu članka pa je zapisal, da je »za vsem čutiti ogenj Bojana Stupice«. Zdaj je jasno, da je bil to lahko samo Stupica oz. neka skupina z njim na čelu. Prim. še dopis tajnika Drame E. Smaska Simonitičevi z dne 15. maja 1946, iz katerega je razvidno, da je bil Stupica tisti, ki je slabo leto prej napisal ta predlog. Tudi sam v svojem »Hišnem redu« — glej kasneje — pove tole: »Objavil bom nekaj organizacijskih odredb, ki so nujno potrebne za uspešno delo. Vse odredbe bodo v okviru 'Predloga za organizacijo dramskih gledališč v Sloveniji', ki so ga na zahtevo Sindikata gledaliških igralcev sestavili organizacijsko, umetniško in politično razgledani tovariši. Prepise teh odredb bom pošiljal Ministrstvu prosvete, na Sindikat gledaliških igralcev in na Upravo Slovenskega narodnega gledališča.«

na SNOS »glede naziva našega gledališča« — imenovalo naj bi se »Slovensko državno gledališče v Ljubljani«; organizirati in pognati v delo je treba »centralno krojačnico po predlogu, ki je bil predložen upravi« (predlog je bil seveda njegov) in naročiti inž. Franzu, da »uredi glede prostora v slikarni in opremi prostore«. (»Hitro,« zapiše, »ker 20. t. m. morajo delati.«); prositi Komisijo za upravo narodne imovine za stilno pohištvo (»stoli, stolčki, mizice, fotelji, zastekljene omare, kanapeji, zofe, recamiere«), zlasti baročno, rokoko, bidermajer; dobiti preproge, lestence, klavirje, tračno žago in stružnico za slikarno. Kopijo pošlje še prosvetnemu in trgovskemu ministrstvu »s prošnjo za podporo naših teženj«, kot strokovnjaka in svetovalca, ki »ve mnogo podatkov«, pa predlaga slikarja Čora Škodlarja. Pismo konča s klicem: »Nujno! Hitro!«

V nedeljo 25. avgusta že dirja s profesorjem Sovretom, dr. Bartolom, V. Skrbinškom, Janom in Vrtačnikom na kliniko obiskat »našega upravnika, pesnika Otona Župančiča«, pošilja dopise na vse strani — v enem od njih (dr. M. Ruplu z dne 27. avgusta) izpove svoj notranji pritisk in zunanjo nujno s stavkom: »Mudi se neznansko!« in zaključi svoj vrtoglavi avgust s silovitim spopadom z igralcem, ki se v času, ko je potrebno divje delati, predaja pijači. Ne v zasebnem pismu, v javnem razglasu mu napetih živcev zabrusi: »Tovariš, slovenski narod Te plačuje zato, da bi dobro in uspešno delal, ne pa popival. Delo je dolžnost vsakega državljana — kdor ne dela, naj ne jé! Smrt fašizmu...«

In že hiti v september: razpiše avdicijo (pravi ji presluška) za eno sólo kandidatino, ki se je kljub temu mora udeležiti kar 13 ocenjevalcev, zaukaže miting med delovno akcijo na Rašici, vzdržuje stik z gledališči na Hrvaškem in v Srbiji (Velibor Gligorić), od komandanta mesta Ljubljane hoče za igre iz narodnoosvobodilnih bojev in iz sovjetske domovinske vojne 40 partizanskih, 20 italijanskih, 20 nemških, 10 domobranskih, 5 ustaških, 5 starih jugoslovan-skih in 10 ruskih uniform in orožja za cel arzenal, a mu vojaštvo odgovori, da takšnega materiala ne smejo »izdavati civilnim ustanovama« — pa mu ni dobro, »neznansko slabo se počuti«, celo tako da mora odpovedati »današnji vaji«, pri čemer lepo prosi igralce, naj mu tega ne zamerijo (razglas z dne 29. septembra), pa kljub temu brž spet hiti naprej, kajti mudi se, »mudi se neznansko«.

.....

Ne, njegovemu pošastnemu zaletu ne smemo več slediti, če nočemo zgubiti preglednosti. Moramo se ustaviti in načrtno pregledati gradivo o delovanju tega izrednega gledališčenika, ki je vedel, da je prišla ura, ko bo mogel in moral uresničiti svojo petnajst let zadržano in zatirano gledališko vero. Ampak ali je vse, o čemer je sanjal — in sanjal je o premnogih rečeh — mogoče (vsaj deloma) uresničiti? Ali se ne bo še naprej zaganjal v prazno, dokler ne bo spoznal, da je vse pehanje jalovo in zaman?

Kaj vse je pravzaprav hotel v tem trenutku, ki je že v letih 1935—1938 »dal... tako izrazit pečat delu slovenskega gledališča«?³ Hotel je novo gledališče za novo občinstvo. To hotenje je bilo skladno z njegovim nazorom seveda marksistično, vendar ne v ozkem, dnevno političnem smislu, pač pa ožarjeno z duhovnim in globoko nravnim umetniškim razodevanjem in s splošno človeško in slovensko zavzetostjo.

»Delati moramo tako, da nas ne bo nikoli sram, pričakovanje občinstva moramo potešiti, odgovoriti na vprašanja, ki ga teže, razkrivati mu moramo stvar-

³ D. Moravec, Slovensko gledališče od vojne do vojne, str. 371.

nost — tako lepo kakor tudi mračno — mu kazati v pravi luči sile, ki oblikujejo družbo, vzbujati mu moramo vero v človeka in ga bodriti za življenje, razkrivati mu je treba, kako je notranjost človeka bridko zapletena v nasprotja, saj srce vleče često drugam kakor pamet, boriti se moramo zoper predsodke, ki so jih stoletja nagrmadila na človeške duše... Z vso širino, a tudi z vso *globino* (podčrtal Stupica) bomo morali razumeti pojem: slovensko *narodno* (podčrtal Stupica) gledališče,« zapiše v članku o dramskem repertoarju Slovenskega narodnega gledališča.⁴ Poudariti velja, kako ga pri tem vodi »spoznanje kontinuitete v kulturi«: »Napak bi bilo soditi, da pokopavamo preteklost!« (Tudi zato 6. februarja 1946 organizira slavnostno Prešernovo proslavo in nastopi na nji hkrati z veljaki ljubljanske Drame Marijo Vero, M. Danilovo, V. Juvanovo, Kraljevo, Levarjem, Lipahom, Severjem, V. Skrbinškom itd.) Vendar pri tem hoče, da z odra govorimo o »velikih vprašanih našega časa, saj ga ni bolj živega doživetja kot gledati lastno današnje življenje na odru.«⁵ Poudarek za-sluzijo tudi njegova nazorska širina, velika razgledanost in zanesljiv ter izlikan estetski občutek. Čapek je demokrat Masarykovega kova, Trenjev pa marksist, vendar nam »oba z veliko prizadevnostjo (govorita) o naporih sodobnega človeka, da bi se dokopal do svetlobe«, klasika pa z umerjeno besedo modruje »o velikih dognanjih človeškega duha, ki je najbolj nepomirljiva sila na svetu«.

Presenetljiva je njegova misel o občinstvu, ki naj bi bilo sestavljeno »iz vedrega, svetlega fantiča, pred katerim je še vse življenje; iz utrujene sedemdesetletne matere s širokim, vseodpuščajočim življenjskim čustvom; iz našega intelektualca z izostrenim svetovnim nazorom (ne zapiše: z marksističnim nazorom); iz delavca sredi moči in volje; iz partizana, ki se je dolga leta bil za novo življenje; iz preprostega kmeta, ki malo ve, kaj je kultura, a je s svojo trezno modrostjo naravna protiutež vroči mladosti delovnega inteligenta.«⁶ Za takšno občinstvo »moramo tudi izbirati repertoar«. Seveda je treba to občinstvo »razširiti«, to je »naša pglavitna naloga«. Zato k sedmim »navadnim abonmajem« načrtuje še štiri sindikalne, vsaj deset predstav letno za KNOJ, vsaj deset za ZMS ter redna gostovanja na Jesenicah, v Trbovljah, v Celju, v Kranju, v Škofji Loki, v Novem mestu, Ribnici, Črnomlju, Kamniku in v Slovenskem primorju, kajti »slovenski igralci si želimo nadvse prizrčen odnos z narodom«, ker le skupaj z njim lahko »ustvarjamo slovensko ljudsko gledališče.«⁷ Zato morajo vsi igralci sodelovati na mitingih in proslavah po tovarnah (tako je npr. v prvem Prešernovem tednu 1946 50 dramskih igralcev recitiralo v 18 podjetjih in tovarnah in treh radijskih oddajah — razglas 16. januarja in 3. februarja), zato gojencem kulturno-prosvetnega tečaja v Vipavi, ki bi si radi ogledali gledališče, dovoli ta ogled (dopis z dne 7. septembra 1945) in jim »stavlja na razpolago vodnika, ki pozna celo poslopje«, zato v Prešernovem tednu 1946 pripravi anketo, ki odziv nanjo ni bil niti kvaliteten niti velik (glej v SGFM tiskane formularje s tremi vprašanji: 1. katera letošnja predstava ti je najbolj všeč in zakaj; 2. katera letošnja predstava ti je najmanj všeč in zakaj; 3. česa pogrešaš in kaj želiš v našem bodočem repertoarju), a je vendarle zgovorna priča njegovemu odnosu do občinstva.

Verjetno je največ septembrskega časa in moči posvetil premišljevanju, posvetovanju in anketiranju o repertoarju, tako o dolgoročnem kot o onem za

⁴ Frelihov Gledališki koledarček za sezono 1945/46, str. 35–41.

⁵ Prav tam.

⁶ Prav tam.

⁷ Tudi tam.

tekočo sezono. Tu so bila na prvem mestu domača dela, saj je bil njegov namen »uprizoriti čimveč domačih, slovenskih dramatikov«.⁸ V arhivskih listinah, ki pričajo o teh prizadevanjih, so tale imena in dela: Linhart: *Matiček*, Cankar: *Za narodov blagor* in *Kralj na Betajnovi*, Jurčič: *Deseti brat*, Medved: *Za pravdo in srce*, Župančič: *Veronika Deseniška*, Finžgar: *Razvalina življenja*, F. Kozak: *Lepa Vida*, Golia: *Bratomor na Metavi*, Ingolič: *Mlatilnica*, Krapi, Jesenski podlesek, Zupan: *Rojstvo v nevihti*, Pucova: *Svet brez sovraštva*, Kreft: *Velika puntarija*, *Krajski komedijanti*, Drabosnjak: *Božična igra* — za veliki oder; Smole: *Varh*, M. Kranjec: *V dolinci prijetni*, Župančič: *Noč na verne duše*, Milčinski: *Volkašin* ali *Kjer ljubezen, tam Bog*, Golia: *Petrčkove poslednje sanje* ali *Jurček* in *Levstik-Stupica* (!): *Martin Krpan* — »kot matineje v študijske svrhe«; enodejanke *Kje je meja*, *Noč na verne duše* in *Težka ura* — za »studio« v režiji F. Žižka. Sledijo slovanske igre: 4 srbske oz. hrvaške (Krlježa, Nušić, Petrović, Držić), mnogo ruskih (Gribojedov, Puškin — *Kamniti gost*, *Mozart in Salieri*, L. N. Tolstoj — *Živi mrtvec*, *Moč teme*, Ostrovski — *Brez dote*, *Še tak lisjak* . . ., Čehov — *Tri sestre*, *Striček Vanja*, Gogolj — *Revizor*, Merežkovski — *Peter in Aleksej*, A. Tolstoj — *Serijska A 0001*, *Ivan Grozni*, *Gorki* — *Sovražniki*, Andrejev — *Mladoletje*, Škvarkin — *Izpit za življenje*, *Tuje dete*, Berggole-Makogonenjko — *Živeli so v Leningradu*, Gladkov — *Iz davnih davnih dni* (v verzih), Leonov — *Vdor*, *Simonov* — *Ruski ljudje*, *Tako bo*, *Trenjev* — *Pomladna ljubezen*, Kiršon — *Čudežna spojina*, Kornejčuk — *V stepah Ukrajine*, *Mr. Perkins*, *Rahmanov* — *Nemirna starost*, *Maljugin* — *Stari prijatelji*, Šestakov — *Veliko potovanje* pa še Katajev, Afinogenov, Iljč-Petrov in Gorbatov, 2 bolgarski (Kjulavkov, Sorbul), 3 češke (Čapek, V. Žak-F. Burian, Voskovec-Werich) in ena slovaška (Mahen). Tudi iz neslovanske dramatike je bil na voljo širok in pester izbor. Iz angloameriške: Shakespeare — *Cezar in Kleopatra*, *Hamlet*, *Romeo in Julija*, *Komedija zmešnjav*, Shaw — *Društvo narodov*, *Moč usode*, Eliot — *Umor v katedrali*, Andersen — *Snežna kraljica* (za otroke), Kingsley — *V zagati*, O'Neill — *Ana Christie*, *Elektra v črnini*, Steinbeck — *Ljudje in miši*, Sheridan — *Šola za obrekovanje*, Hellman — *Srebrne lisice*, Kaufmann-Ferber — *Simfonija 1937*, Lewis Sinclair (delo ni omenjeno). Iz francoske: Molière — *Namišljeni bolnik*, *Šola za žene*, *Kritika Šole za žene*, *Ljudomrznik*, *Učene žene*, Balzac — *Mercadet*, Maeterlinck — *Stilmondski župan*, Pagnol — *Topaze*, Salacrou — *Tak kot vsi*, Zemlja je okrogla, Bloch (delo ni imenovano). Iz španske: Lope de Vega (delo ni imenovano), Lorca — *Krvava svatba*. Iz danske: Kjell Abell (delo ni imenovano). Iz madžarske: Balasz — *S trebuhom za kruhom*. Iz italijanske: samo Goldoni — *Zdrahe na vasi*. Iz nemške: Goethe (delo ni omenjeno), Schurek — *Pesem s ceste*. Pripisane so še tri Lukianove enodejanke (*Prevoz čez Stiks*) ter dve igri neznanega francoskega avtorja iz XIII. stoletja — *Breskov cvet* in *Pathelin*. Ob tem opomba: »Upoštevali pa bomo vse novitete, zlasti slovenske, ki se bodo pojavile med sezono.« In še natančnejša pripomba: »Ena slovenska in ena srbohrvaška noviteta.« Iz naštetih možnosti je za sezono 1945/46 izbral tale dela: Cankar: *Za narodov blagor* (tudi režiral in insceniral, prvič že v sezoni 1936/37), Kornejčuk: *Misijska Mr. Perkinsa v deželo boljševoikov*, Molière: *Šola za žene* (režiral in insceniral, prvič v sezoni 1941/42), Čapek: *Mati*, Zupan: *Rojstvo v nevihti* (režiral in insceniral), Nušić: *Pokojnik*, Pucova: *Svet brez sovraštva* (prispeval sceno), Goldoni:

⁸ Kot zgoraj.

Primorske zdrahe (režija in scena), Golia: *Triglavska bajka*, Shakespeare: *Zimska pravljica* (prispeval sceno), Simonov: *In tako tudi bo*, Krleža: *V agoniji* (režija in scena), Torkar: *Velika preizkušnja*, Gorbatov: *Mladost očetov* (režija in scena). (Torej tri niso bile iz predlaganih del: *Zimska pravljica*, *Triglavska bajka* in *Velika preizkušnja*, slednja zato, ker jo je dobil v roke šele med sezono.)

Za program je skrbel zelo vestno in intenzivno. Tako že 27. avgusta prosi Rupla, naj po originalu korigira Debevčev prevod Nušičevega *Pokojnika*, »ki je strašen, nima ne soka ne duha ne soli«, se že pred septembrom 1945 dogovori s C. Kosmačem za prevod L. Leonovega *Vdora*, 16. oktobra piše Meti Koren-Severjevi, naj prevede Voskovec-Werichovo igro *Rabelj in norec*, 6. decembra prosi Kumbatoviča, naj mu vrne nemški prevod igre B. Balasza *Hans Urian geht nach Brot*, ker hoče za »Božič ali Novo leto pripraviti eno izmed otroških iger«, v pismu z dne 20. decembra pa naroča dr. Kreftu (ki je bil imenovan za dramaturga kasneje — 8. aprila 1946), naj dramatzira Steinbeckov roman *Ljudje in miši*, če mogoče do konca januarja, in ljubeznivo pristavlja, da »če se Ti zdi, se pridi pogovarjat k meni, ko boš imel načrt gotov«. Sploh v tem mesecu zagnano naroča prevode: Brnčičevi igro Gorbatova *Mladost očetov*, ki jo je na koncu sezone tudi režiral, Ostrovskega *Talente in oboževalce*, Tako bo K. Simonova in *Očetov dom* V. Katajeva, dr. Ruplu Nušičevo *Oblast*, dramaturgu Sovretu Goethejevega *Egmonta*, januarja prosi V. Zupana za prevod Salacroujeve igre *Zemlja je okrogla* in kasneje še Krefta za Gorkega *Sovražnike*. Posebno skrb je posvetil domačim izvornim igram, ki so jih pošiljali mnogi avtorji: K. Meško, L. Štandeker (*Čas in ljudje*), J. Pahor, M. Kokalj-Zeljeznova, S. Cajnkar (*Za svobodo*), A. Ingolič, M. Šnuderl (*Zverine*), F. Bohanec (*Spletkarji*), M. Mohorič (*Obnovljena pravda*), I. Potrč (*Kreflova kmetija*), I. Torkar (*Krištof*) in M. Marinc (*Vse zaradi imena*). Zahteval je, naj »se sleherno domače delo prebere najkasneje v roku dveh mesecev« — prebrati pa ga morajo »vsi člani vodstva« in dva izkušena ter dva mlada igralca in dati o nji izjavo (seja direktcije Drame 5. decembra 1945), in obljubil, da »dela, ki bodo na zadostni umetniški višini, pridejo tekom sezone v poštev za repertoar.«⁹ Ruži Petelinovi, ki je ponudila dramo *Peter*, se 16. novembra opravičuje, ker je zaradi prezaposlenosti še ni prebral, dramatika inž. Fakina-Torkarja pa 13. aprila vabi k sebi »v zadevi uprizoritve Vaše drame«.

Za kvalitetno umetniško uresničitev programa pa je seveda potreboval disciplinirane, razgledane, spretno, nadarjene ter profesionalno in tudi politično zavedne igralce. A kako jih imeti takšne, ko jih kipeči čas terja na vse konce in kraje: na mitinge in sestanke, na delovne akcije in delovanje zunaj gledališke hiše.

Že na začetku sezone je začel delati zmedo Mosfilm s pripravami in snemanjem filma *Vihar na Balkanu*: 17. oktobra je namreč prišel v Ljubljano režiser Room in igralci so ga pozno popoldne pričakali pred Opero. Ogleдал si jih je, teden dni kasneje pa so Cesar, F. Milčinski, Severjeva, Vrtačnik in tudi Stupica že morali potovati na poskusno snemanje. 2. decembra je vodstvo umetniškega filma »Jugoslavija« poslalo dopis (z glavo: Komite za kinematografijo pri Svetu ljudskih komisarjev SSSR, kinostudio Mosfilm, odlikovan z ordenom Lenina), naj direktcija gledališča dá igralcema Cesarju in V. Skrbinšku enomesečni dopust za delo pri filmu. To (in gotovo še druge zahteve) ga je razburilo,

⁹ GLLJD 1945/46, št. 1, str. 12.

da je Roomu napisal nedatiran, a neodposlan osnutek z mnogimi popravki in črtami, ki kaže ne le njegov občutek odgovornosti za hišo, ampak tudi za neslajvo umetniško izvedenost in ponosno osebno in narodno zavest. »Sporočili ste mi,« piše Roomu, »naj odvežem od dela v našem gledališču, da bo lahko nastopal pri filmu, igralca Cesarja (...) in V. Skrbinška. Vem, da v tem času ne bosta mogla končati in da bosta potrebovala mnogo več časa. Iztrgali ste mi jih iz srede dela in repertoarja in gledališču se bo to nemilo poznalo, saj sta oba prva igralca tega gledališča.« (Črtano: »Ostala bosta pri besedi. Prosim Vas, če le morete, ne vzemite nikogar več, sicer se bo delo v slovenskem gledališču ustavilo. Povejte mi —«) »Za vnaprej pa bi Vas prosil, da mi *pismo* sporočite, na koga še reflektirate in kdaj približno, kajti brez dogovorov bo šlo težko« (črtano: »če mi namreč še koga vzamete«), »sicer se bo delo pri nas ustavilo.¹⁰ Prav dobro razumem veliki pomen Vašega filma za nas, toda prav tako bi Vas prosil, da skušajte razumeti tudi Vi, kaj hoče naš narod od svojega gledališča.« Že do tod je čutiti, kako živčen je bil pri pisanju in kako se je mučil z vsako besedo. Konec pa še očitneje priča o njegovi ihti in stiski: »Dovolite mi, da Vas še opozorim, da bi bilo dobro, če bi« (črtano: »premotrili«) »v Vašem filmu pomislili, da zelo malo upoštevate partizanske borbe pri nas in...« (konec osnutka). 15. decembra torej hočejo od »umetniškega rukovodioca Narodnog pozorišta druga Bojana Stupica« še igralko Kraljevo. 18. decembra telegrafsko odgovori uprava gledališča: Cesar in Skrbinšek prideta, Kraljeva pa ne, ker ni bila poprej obveščena niti ona niti uprava. Obenem z brzovjavko je odšlo tudi njegovo pismo, ki v njem še zdaleč ni ostrine, ki je bila v osnutku. Rommu sporoča, da je z ozirom na njegovo pismo osvobodil Cesarja in Skrbinška vseh vlog, ki sta jih študirala, in umaknil z repertoarja vsa dela, ki v njih igrata. Ker pa je bil Cesarjev datum preklican, igralec zdaj sedi doma in ne more študirati za Dramo. Ravno tisto se godi Skrbinšku. Po vsem tem zdaj hočejo Kraljevo. »V nijedan put niste izvijestili ni nju ni mene, a još manje sklopili s njom ma kakav ugovor ili bar pismeni dogovor. Ja Vam je sada ovako preko noći ne mogu poslati, jer se mi inače teatar zaustavi.« Vsa zadeva mu je parala živce, saj je, ko je bil ves v zagonu, le težko prenašal ovire in nered. Rusom pa ni bilo prav nič nerodno, narobe, 2. decembra so njemu in kolektivu poslali novoletne pozdrave z željo, da bi v novem letu dosegli velike umetniške uspehe.

A težav mu niso povzročali samo Rusi, rajši še več igralci, ki jih je po štiri-letni temi opijanila prostost. In krotiti jih je moral prav on, ki je bil še nedavno tega vodilni boem in enfant terrible slovenskega teatra! Krotil jih je z opominom, denarno kaznijo in odvzemom vloge. Tu ni poznal izjem — kaznoval je celo najzaslužnejše, med njimi npr. Lipaha in Nablocko. Slednji je pisal (11. januarja 1946): »Ker ste pri predstavi ‚Tujega deteta‘ 11. t. m. nastopili v tako nemogočem stanju, da ste zrušili nivo predstave, kakor ne gre za Slo-

¹⁰ Prim. sporočilo v GLLJd 1945/46 za **Primorske zdrahe** (premiera 4. januarja 1946) št. 8, str. 84: »Z odhodom tako pomembnih članov naše Drame (Kraljeva, V. Skrbinšek, Cesar) k filmu so nastale za vodstvo Drame precejšnje težave glede sestavljanja repertoarja. Po dogovoru z vodstvom MOS-filma pa bo našim igralcem omogočeno, da bodo prihajali vsaj po enkrat na teden k predstavam v Ljubljano, tako da se bo mogel repertoar vendarle obdržati in da se bodo odigrala naštudirana dela za vse abonmaje. Pri novo naštudiranih delih so se te spremembe že upoštevale.« Prim. še zapisek v Gled. listu istega letnika št. 9, str. 96 (konec januarja): »**Naši igralci na filmanju v Opatiji.** Direkcija Drame je včasih v veliki zadregi zaradi sestave repertoarja, ker so nekateri naši prvi igralci zaposleni pri filmanju moskovskega filmskega podjetja Mosfilm v Opatiji, kjer izdelujejo film o naši narodnoosvobodilni vojni: Vihar na Balkanu. Kakor je znano vodi režijo slavni režiser M. Romm, scenarij pa je napisal sovjetski pisatelj G. Mdivani. Ker so naši igralci pri delu v našem gledališču nujno potrebni, se morajo posluževati avtomobila, da za nekaj ur pridejo v Ljubljano na predstavo in se nato zopet vrnejo v Opatijo.«

vensko narodno gledališče, plačajte v bolniški fond 10 dnevnic.« Igralka je kazen sprejela in obžalovala svoj »prestopok« (tajnik dr. Bartol v zapisniku z dne 15. januarja 1946). Večina osebja mu ni zamerila, ker je bil pravičen in je bil zmožen kaznovati tudi sebe: »Tov. Bojan Stupica je zamudil na vajo za pol ure, zato plača v bolniški fond 4 dnevnic. Sf — sn! Direktor Drame Bojan Stupica.« (Razglas 25. maja 1946.) Povsem razumljivo je, da je zaradi zamujanja, različnih nerednosti in pijančevanja (glej spredaj) »pogosto planil in izbruhnil« (poročilo dr. V. Bartola z dne 30. decembra 1945), a se je zmeraj skušal čimprej korigirati in tudi opravičiti. Tako je npr. za igralca, ki je bil v partizanih, a je »s svojo nesrečno nagnjenostjo k pijači in s svojo neuravnovešeno naravo prišel tako daleč, da ne more več igrati«, prosil upravo, naj ga pošlje na zdravljenje in mu ne okrne dohodkov, kajti »če se čez dva ali tri mesece vrne zdrav, ga bomo vsi z veseljem sprejeli«. (Stupica upravi 10. decembra 1945.) Strogo je prepovedal kajenje na odru, v parterju in na hodnikih (razglas 5. januarja 1946). »Na hodnikih mora vladati absoluten mir tako med vajami kot med predstavami« (razglas 9. 3. 1946). 7. marca piše renomiranemu režiserju Šestu: »Dne 7. t. m. si končal vajo eno uro pred koncem. Prosim Te, da se to ne zgodi več, sicer boš plačal kazni, kot je predpisano. Vse vaje morajo biti polno izrabljene. Začeti se sme s četrturno zamudo.«

Sem sodijo tudi njegovi osnutki za »hišni red« (torzo!), ki jih je začel pisati verjetno že v »vročem« avgustu (7 polovičnih listov v SGFM, tipkano in deloma s svinčnikom, na vsakem listu njegova parafa). Ker so odraz njegovega izjemnega gledališkega profila, se jih spleša spoznati v celoti. Sestavlja jih 6 »odlokov«.

1. odlok: Delovni čas.

Delovni čas za igralce in igralke je od 9^h do 14^h s četrturnim postankom za malico. Če ni predstave, je večerna vaja od pol 20^h do pol 23^h. Vaje se začno v skrajnem primeru (zaradi slučajnih nezdod) lahko četrta ure kasneje in končajo, če vaja dobro poteka, četrta ure prej. Med delovnim časom ne sme biti nepotrebnih postankov.

Opravičila za izostanek ni, razen resne bolezni, ki pa jo mora igralec javiti pisмено režiserju pred vajo. Bolezen mora biti naknadno potrjena z zdravniško izjavo.

Režiser, ki začne vajo prekasno ali konča prezgodaj, se kaznuje z odvzemom enodnevnega gaže. Igralec, ki zamudi vajo, plača pol dnevnega gaže. Če pa od vaje izostane, pa dvodnevno gažo. V popoldanskih urah ne sme biti vaj, razen za one, ki nimajo niti dopoldanske vaje niti predstave.

Članstvu naj se v začetku sezone določi prosti dan.

Vsak član mora biti eno uro pred pričetkom predstave v gledališču. Če ima nastop šele v drugem dejanju, mora biti v gledališču vsaj 10 minut pred začetkom.

Garderoberji, frizerji in rekviziterji so dolžni pripraviti vse kostume, lasulje in osebne rekvizite eno uro pred predstavo. Po potrebi tudi prej. Garderoberji in frizerji so dolžni med in po končani predstavi pomagati pri slačenju in odličanju igralcem in lahko zapustijo gledališče šele po opravljenem poslu. Frizerka je dolžna nastopajočim tovarišicam po predstavi urediti privatno frizuro. Garderober skrbi, da je garderoba urejena, dovolj topla, da so spuščene zavese; po predstavi ugasne luči in zaklene garderobo. Garderober od predstave do predstave pregleda vse kostume in odstrani pomanjkljivosti.

Garderoberji in frizerji morajo biti prisotni tudi na glavni vaji in generalkah.

2. odlok: Borba zoper nerednosti, ki povzročajo stvarno škodo gledališču.

Onemu, ki z nerednostmi, notoričnim zamujanjem, pijančevanjem in s slabim delom ovira normalni potek dela, se odvzamejo vloge in bo kaznovan z odvzemom enomesečne gaže. Pri ponovnem prestopku pa z odpustom do konca sezone oziroma za zmerom, če je nepoboljšljiv.

Vsakemu odpuščnemu članu se njegovi prestopki vpišejo v odpustno listo. Kdor pride na vajo pijan, plača dve dnevnici.

3. odlok: Dopusti med sezono.

Dopustov ni, razen zaradi resne bolezni, gostovanj in v izjemnih primerih. Na pismo prošnjo da direktor Drame pismo dovoljenje. Vse dopuste, ki presegajo 3 dni, dovoli lahko samo upravnik.

4. odlok: O bralni, kritični in generalni vaji.

Prvi bralni vaji za vsako igro so dolžni prisostvovati vsi zaposleni igralci in igralkе, dokler ni igra prebrana od začetka do konca.

Prav tako so dolžni vsi zaposleni prisostvovati kritični vaji, v kateri se govori o zadevni gledališki igri na splošno, dramaturški komentar, kulturno-zgodovinski komentar, režiserjeva koncepcija, o stilu igre in zahtevah tega stila, o karakterjih, o sceni in kostumu. Tej vaji mora prisostvovati tudi vodstvo Drame.

(Pripis: vnesti odloke o kritični uri.)

Generalne vaje vsake igre morajo gledati vsi igralci in igralkе, ki niso v igri zaposleni. V igri zaposleni naj gledajo, če so v dejanju prosti. Generalki morajo prisostvovati tudi režiserji, vodstvo Drame in upravnik.

(Dodatki s svinčnikom: Kdo lahko prisostvuje generalki: samo proti vstopnici direkcije zavoda; gledališki sosvet; tisk; igralci. Na drugi generalki: 1. fotograf, 2. mora teči kot predstava, 3. na prvi glavni vaji mora biti predtem pripravljena popolnoma. Pri generalki razen drugih po en zastopnik...?)

5. odlok: Kritična ura.

Vsako drugo soboto od 12^h do 14^h bo v foaeju »kritična ura«, ki ji morajo prisostvovati vsi igralci in igralkе ter vodstvo Drame, od 13.30 dalje pa tudi vse tehnično osebje. Obravnavalo se bo umetniško delo, njegov kulturno-politični vidik in splošne smernice. Obravnavalo se bo delo v gledališču sploh. Sprejemali se bodo predlogi in pritožbe. Razčističevali se bodo spori, napetosti, neiskrenosti pa tudi nerednosti, lenoba in sabotaža posameznikov. Vsakdo sme vsakogar vprašati o vsem, o čemer želi pojasniti in vsakdo je dolžan odgovarjati. Skratka: »Iztresli si bomo dušo.« Kritično uro vodi od članstva za to posebej izvoljeni odbornik Sindikata.

Prva kritična ura: 8. septembra 1945.

Vedno naj se prečita zadnji zapisnik; kontrola, če so bili sklepi izvršeni.

a) po vsaki premieri kritična ura najpozneje čez en teden, b) strokovna predavanja, c) delovne norme: 8 predstav mesečno; prekomerno delo honorirati po velikosti vloge v 2 skupini — večje in manjše vloge.

6. odlok: O nastopanju igralcev in igralk izven gledališča.

Nastopati izven gledališča sme igralec le s privoljenjem sindikata, sindikat o tem obvesti vodstvo. Pismo prošnjo mora vložiti dan prej, odkloni ali dovoli se mu takoj. Formularji pri pisarniški pomočnici. S tem se tudi vse zunanje delo registrira.

Seveda strogost nikoli ni prešla v strahovanje. Narobe — še živo ustno izročilo govori o izjemni delavoljnosti vsega osebja, o njegovem velikanskem delovnem in ustvarjalnem zanosu, kakršnega Drama dotlej še ni poznala, o medsebojni naklonjenosti, o resnično kolektivnem iskanju in delovanju. Jasno je, da se je to moglo dogajati tudi zaradi njegovega umetniškega mojstrstva, ki je vzbujalo popolno zaupanje, zaradi njegove združevalne družabnosti in predvsem zaradi njegove odprte, sveže človeškosti. O tem, posebno o nazadnje imenovani vrednosti, je tudi v dokumentaciji SGFM mnogo potrdil. Tako je npr. 7. januarja, potem ko je gledališče dobilo nekaj radijskih aparatov, opomnil upravo: »Ne pozabite poslati tov. Otonu Župančiču enega izmed radio-aparatov.« Ko 10. oktobra 1945 prosi »tehnični personal, da pomaga pri uprizoritvi Narodovega blagra s štatiranjem«, ne zapiše ukaza, čeprav bi ga mogel, ampak vljudno povabilo: »Kdor more in kdor hoče!« Istega dne povabi vse »tovarišice in tovariše, ki se trudijo na odru« — ne le elito! — na skupno fotografiranje

»z našimi upravnimi in političnimi voditelji«. Ob bolezni igralca Bitenca piše (4. marca 1946) neugotovljivemu igralcu (Levar, Jerman, Cesar?): »Dragi Janez, prosim Te prav lepo, prevzemi Bitenčevo vlogo, ki je težko obolel, ima kaverno na pljučih, bruha kri, da rešimo premiero.« Ko je V. Skrbinšek moral namesto Delaka prevzeti režijo Kornejčukove igre *Mr. Perkins* in zatem še režijo *Pokojnika*, ki bi jo moral opraviti njegov brat, sporočilu z dne 22. avgusta 1945 pripiše tele razumevajoče in vzpodbujajoče besede: »Vem, da ni lahko dela prevzemati čez noč. Toda zmerom si bil dober tovariš in prvovrsten delavec in zanesem se nate.« Enako zaupanje pa tudi spoštovanje ustvarjalčeve osebnosti je prebrati še v pismu O. Sestu z dne 4. marca 1946: »Prosim Te, preberi Simovova, Tako bo' in napravi zasedbo.« In brzojavka, ki jo pošilja jubilanu M. Skrbinšku v Maribor — zvestemu sodelavcu še iz zanj usodnega decembra 1931 (gledališki večer *Obraznikov*) — tudi pripoveduje o njegovi topli človeški in izvirni gledališki naravi: »S ponosom lahko gledaš na 35 let svojega dela za slovensko gledališče. V srcu si še mlad, zato glej, da bo Tvoje delo še vnaprej zdravo!« Enake dokazne moči je še ena brzojavka, ki jo je poslal v Maribor ob otvoritvi tamkajšnjega gledališča v novembru 1945: »Delajte tako, da boste domovini v ponos. Srečno, dragi tovariši.«

Razumljivo je, da je mnogo svojih moči, znanja in domiselnosti posvetil umetniškemu napredku igralcev in igralk pa tudi režiserjev. V ta namen je svetoval, predlagal, terjal, obnovil in uvedel marsikaj tehtnega in potrebnega.

Ko je malo pred Silvestrovim 1945 rektor AIU inž. F. Kumbatovič sporočil tudi igralcem Drame, naj se, če hočejo študirati na novi visoki igralski šoli, prijavijo do 5. januarja, je Stupica pod dopis z rdečim svinčnikom pripisal: »Opozorjam zlasti tiste, ki nimajo gledaliških šol, niti rednih, niti privatnih.«

Na številnih avdicijah (npr. v začetku oktobra), ki so se jih morali udeleževati upravnik gledališča, šef odseka za gledališče pri ministrstvu za prosveto, ravnatelj, dramaturg, tajnik pa še devet članov igralskega zbora, je upal na odkritje novih talentov.

Povedali smo že, kako je terjal navzočnost vsega umetniškega osebja na razčlembah in zadnjih vajah. Že na začetku svoje ravnateljske sezone — 21. avgusta, ko je bil še v. d. — je razglasil, da morajo biti vsi, ki alternirajo, navzoči »pri vseh vajah«.

Igralci so mu bili soustvarjajoči tovariši in ne brezpravna, topa raja. Zato jih je npr. prosil, naj tudi oni pripravljajo »pismene predloge za sestavo repertoarja« (v razglasu 18. maja), vključeval pa jih je tudi v kritično delo, ki je pretresalo domače novitete (glej spredaj), imeli so svobodno besedo na sejah ravnateljstva.

Širil je njihovo obzorje in ustvarjalnost s pogovori, predavanji, koncerti in filmom. Tako jim je v februarju predaval profesor moskovske univerze Peter Bogatyrov o problemih ljudskega gledališča (»Vabljeni vsi! Udeležite se polnoštevilo!«),¹¹ junija Janez Jerman o francoskem gledališču, govorila sta Štih in Pirjevec (v januarju 1945), verjetno bolj politično, največkrat pa on sam — povsod, na vajah, na sestankih, na kritičnih urah in prav gotovo tudi

¹¹ Glej o tem GLLJd 1945/46, št. 10, platnice: »V svojem predavanju je opozoril na čisto nove vidike iz področja sovjetskega narodopisnega raziskovanja raznih šeg, navad in ljudskih iger. Pri nas je temu vprašanju posvečal do zdaj pažnjo edino dr. Kotnik, ki je marljiv raziskovalec slovenske koroške ljudske igre, zlasti del (...) Drabosnjaka. Med slovenskimi režiserji se je s temi vprašanji praktično ukvarjal že pred to vojno sedanji režiser SNG v Mariboru F. Žizek. Bogatyrovo predavanje je bilo tehten poziv, da začnemo tudi mi s sistematičnim delom na tem področju, tako teoretično kot praktično.«

ob prijetnejših priložnostih, saj je imel tanak vzgojiteljski čut in je vedel, kdaj, kje in kako in seveda tudi komu posaditi kako dobro seme v zavest. V drugi polovici januarja so poslušali Šostakovičevo Leningrajsko simfonijo, junija pa so jim predvajali film *Bilo je na Donbasu*, s čimer je bila »omogočena posebna ura kritike, na kateri so člani Drame razpravljali o načinu obravnave istega motiva v filmu in gledališču ter je debata mnogo doprinesla k pravilnemu gledanju gledališke in filmske umetnosti« (dopis tajnika z dne 11. junija 1946). Sem sodi pogovor, ki ga je imel z igralci Bersenjev, ko si je poprej ogledal predstavo *Narodovega blagra* (sestanka naj se udeležijo »polnoštevilno vsi igralci« — razglas 7. marca 1946).

Kot novost je vpeljal za vse obvezno »uro kritike« (glej spredaj v »hišnem redu«; med dokumenti je razglas za tisto v začetku decembra 1945; kot vemo je z njimi začel že v septembru), ki jo je (vsaj enkrat) na željo sindikalne podružnice oz. njene sekcije dramskih igralcev združil s politično uro in je bila »udeležba obvezna«. Te ure je prirejal redno — v razglasu 9. marca 1946 je napovedana že trinajsta.

Zasedbe je prepuščal režiserjem — le da so jih potem pretresali še na sejah direkcije.

Vzpostavil je stike s slovenskimi in jugoslovanskimi gledališči. Gradivo, iz katerega smo črpali, nam govori o verjetno prvem povojnem gostovanju ljubljanske Drame s Čapkovo *Materjo* v Celju — glej njegovo živahno pismo prof. J. Tomažiču z dne 26. novembra 1945: »... Pripravite kosilo in večerjo za 18 ljudi. Prenočišča ne. Dvorana naj bo zakurjena. Zainteresirajte za obisk predvsem delavstvo... Vse ostalo, živo in mrtvo, pripeljemo s seboj... Na svidenje!«, o udeležbi na odprtju Slovenskega gledališča v Trstu (dopis komandi korpusa Narodne odbrane 20. novembra 1945), o event. gostovanju z *Narodovim blagom* v Beogradu (dopis upravi SNG 7. januarja 1946: »... Če bi šla Drama sredi januarja na gostovanje v Beograd, opozarjam, da je treba brezpogojno obnoviti dekor, ker v takem stanju kot je, ne bo izdržal prevoza«) in o stiku z Zagrebom oz. ravnateljico Drame HNK Boženo Begovičevo v zvezi s programom, v katerem naj bi bila tudi Stupičeva priredba Zupanovega *Rojstva v nevihti* in Mire Pucove *Svet brez sovraštva* in z njegovim režiserskim gostovanjem, za katerega ta hip zaradi »strašno znižanega budžeta« nimajo materialnih možnosti in na katerem naj bi Zagreb seznanili »s kakšno novo slovensko stvarjo«, morda z dramo M. Pucove.

Uvedel je dežurno službo na predstavah, ki jo opravljata režiser in zastopnik uprave in »ki traja pol ure pred predstavo do konca predstave« (razglas 17. novembra 1945).

Da bi bilo umetniško dejanje čim popolnejše, vabi na vaje (ne samo na glavne in generalke) primerne osebnosti, tako prof. Koblarja in O. Župančiča (dopis 22. februarja 1946), na premieri »Sole za žene« (24. oktobra 1945) pa hoče imeti v dvorani književnike, likovnike, znanstvenike in zdravnike (glej ohranjene sezname, ki sta mu jih sestavila dr. Ocvirk in inž. Kumbatovič; prvi je med 21 univerzitetnimi profesorji, člani OF, predlagal tudi duhovnike Trstenjaka, Fabijana in Janžekoviča, med 33 književniki pa Kumbatovič Cajnkarja, Finžgarja, Koblarja, Legišo, Slodnjaka, oba Vodnika, C. Vipotnika, Udoviča itd.).

Terjal je od vseh vestno, zagnano, da, čezmerno delo, a je hkrati skrbel tudi za materialno plat tako umetniškega kot tehničnega osebja. Že takoj v novembru in decembru 1945 pošilja upravi mnogo dopisov, v katerih predlaga

honorar za igralske vskoke in čezurno delo, še prej — že 20. oktobra 1945 — pa prosi upravnika, naj uredi »vprašanje za igralce, ki igrajo dve predstavi v enem dnevu« in dodeli tehničnemu osebju »honorarje za dve predstavi v enem dnevu in štiri dnevnicne na mesec, ker nimajo prostega dne«.

Skrb za materialne potrebe hiše, ki jo poznamo še iz časa takoj po njegovi umestitvi na ravnateljsko mesto, je neprenehoma v njem in se pomnožuje z novimi problemi in potrebami. Decembra 1945 si natipka stvari, ki jih bo treba rešiti: tekstilnim tovarnam poslati dopis, »da bi vzeli svilo po režijski ceni«; vprašanje garderoberja, kurirja, nočnega čuvaja, pomočnika rekviziterke; zaboječki za anketo, klopi za obrekovalnico, buffet; slepa municija, omara za gramofonske plošče; šatulja za blagajno; fotografije predstav; specialni honorar za arhivarja; specialni honorar za delavca pri zastoru; zvezke za elektrikarje (verjetno za lučni zapis); tatvine; biljeterji pri vladni loži; predpisi za delo; kontrola; vprašanje tajnika; masovni sestanek itd.

Spričo njegovih novih hotenj je jasno, da je bilo še mnogo drugih organizacijskih vprašanj. Med njimi tisto v zvezi z delavnicami, ki še danes povzroča hudo kri in ovira tekoče delovanje umetniškega programa. V tej zvezi je zahteval, naj režiserji predložijo vodstvu delavnic popolnoma izgotovljene načrte za sceno najmanj tri tedne pred premiero, »sicer slikarna ne bo mogla in tudi ni obvezna izdelati inscenacijo«. Obenem je razglasil, naj si tovariši režiserji »ogledajo vse kostume in scenarijo na fundusu, da bodo vedeli s čim razpolagati, ker bo treba zaradi pomanjkanja kreditov za nove nabavke uporabljati stari material« (v razglasu z dne 23. februarja 1946).

O teži dela, ki je pritiskala nanj, pričuje tudi kar neverjetno število direkcijjskih sej — v razglasu z dne 31. maja 1946 je razpisana že 34. seja vodstva Drame v sezoni 1945/46. Ker tudi težave z osebjem niso bile majhne (čezmerne ambicije, nedisciplinarnost, primeri hudega pijanstva), se ni čuditi njegovim »pogostim izbruhom« (poročilo dr. V. Bartola 30. decembra 1945).

Pri vsem zares obsežnem in težaškem vodstvenem, organizacijskem in vzgojiteljskem delu pa ni jenjal umetniško ustvarjati. Obseg in kvaliteta tega opravlja sta celo mnogo večja, kot bi mogli pričakovati. Kot režiser in hkrati scenograf je v tej eni sami sezoni postavil kar šest del, med njimi resda dve, ki ju je v bistvu le »obnovil«: *Za narodov blagor*¹² (prvič v jeseni 1936) in *Šola za žene* (prvič spomladi 1942), vendar obakrat vsaj s polovico novih igralcev, zraven pa še Zupanovo *Rojstvo v nevihti*, ki ga je, kot je videti iz pisma ravnateljici Drame HNK B. Begovičevi, nekoliko predelal, Goldonijeve *Primorske zdrahe*, Krležovo *V agoniji* in igro B. Gorbatova *Mladost očetov* (ki jo je pripravljala »kot prvomajsko tekmovanje«). Režiral naj bi skupaj s Slavkom Janom tudi *Zimsko pravljico*,¹³ a ji je dal le prizorišče. Samo scenograf je bil tudi za igro M. Pucove, ki jo je prav tako režiral S. Jan. Več kot le v načrtu je imel tudi režijo *Treh sester* A. P. Čehova, saj beremo, da se »slavna drama . . . pripravlja v režiji Bojana Stupica«.¹⁴ (Tri sestre bodo Mira Danilova, Sava Severjeva in Ančka Levarjeva, podpolkovnik Veršinin bo »po dolgi odsotnosti« I. Levar, Prozorova bo igral S. Sever, Kuljigina S. Jan, Tuzenbaha V. Skrbinšek, Saljonina

¹² S to komedijo je odprl prvo sezono po osvoboditvi. Uvodno besedo je imel dr. F. Kozak, I. Tijardović, upravnik HNK, je prinesel pozdrave iz Zagreba, ljubljanski upravnik P. Golia pa je deklamiral svoj Prolog.

¹³ Glej napoved v GLLJD 1945/46, št. 6, str. 56 in št. 8, str. 84, medtem ko je v št. 9, str. 94 kot režiser omenjen le še S. Jan.

¹⁴ GLLJD 1945/46, št. 6, str. 56 pod naslovom »Iz gledališke pisarne«.

J. Gale, Čebutikina I. Cesar, podporočnika Fedotika in Rodeja D. Bitenc in B. Miklavc, starega Feraponta F. Lipah, starko Anfiso pa M. Nablocka.)

Igral pa naj bi dr. Križovca v *Agoniji* v alternaciji z V. Skrbinškom. Tako pravi zasedbeni list v Gledališkem listu št. 12, plakati pa povedo, da ni igral niti enkrat. Pač pa je bil vseskozi Pripovedovalec v *Mladosti očetov*.

V začetku junija je zbolel: 6. junija je poslal Janku Smoletu na agitprop CK KPS načrt repertoarja za sezono 1946/47 in pregled dela v pretekli sezoni, takoj nato pa se je zatekel v bolnišnico. Istega dne je namreč članstvo že bralo tale tajnikov razglas: »Po zdravnikovem naročilu ne sme tov. direktor Stupica sprejemati obiskov v sanatoriju. To članstvu Drame v vednost.«

Kmalu zatem je zaprosil, naj ga razrešijo direktorstva, da bi se »lahko nemoteno posvetil svojemu umetniškemu delu« (E. Smasek v poročilu pred začetkom sezone 1946/47). 1. julija 1946 ima Drama že novega ravnatelja — književnika, tudi gledališkega kritika Mateja Pavšiča-Bora. V seznamu članstva ljubljanske Drame z dne 1. septembra 1946 je Stupica vpisan le kot igravec IV-1 skupine s plačo 5.075 dinarjev. Na pogodbi s statisti z dne 1. oktobra 1946 je podpisan kot režiser.

V sezoni 1946/47 je v ljubljanski Drami režiral in insceniral Kreftovo *Veliko puntarijo* in Krleževe *Glembajeve* — obe deli sta doživeli premiero v oktobru v presledku treh dni — 13. in 16. oktobra!

Potem je takoj odšel na »dvomesečno režijsko gostovanje v Beograd« (od 1. novembra 1946 do 13. januarja 1947), kjer je naštudiral Cankarjev *Blagor* in Krležovo *Agonijo*. Takrat sta ga Bersenjev, umetniški vodja gledališča Leninov komsomol, in predstavnik Komiteta za kulturo in umetnost ZSSSR Karmanov povabila na gostovanje v Moskvo, kjer naj bi režiral *Agonijo*.¹⁵

Zgodaj spomladi 1947 je prejel nagrado Komiteta za kulturo in umetnost vlade FLRJ »za režijsko delo po osvoboditvi«.¹⁶

23. marca 1947 je v Ljubljani zrežiral komedijo A. N. Ostrovskega *Še tak lisjak se nazadnje ujame*. Tudi za to režijo je dobil nagrado Ministrstva za kulturo in umetnost vlade FLRJ.

Potem se je poslovil od Ljubljane; nikoli več ni prišel za stalno k nam. V 11. številki Gledališkega lista ljubljanske Drame (platnice) stoji, da je »umetniški vodja« Jugoslovanskega dramskega gledališča, ki ga je 3. aprila 1948 slovesno odprl s slovensko igro — s Cankarjevim *Kraljem na Betajnovi*.

Domov je prihajal samo še gostovat: najprej novembra, decembra 1948, ko je Gavelli zarisal sceno za igro *Globoko so korenine*, ki sta jo napisala A. D'Usseau in J. Gow; v začetku 1950 oz. konec 1949, ko je Tiranu izdelal prizorišče za igro A. Millerja »Vsi moji sinovi«; jeseni 1951, ko je v Drami režiral in insceniral *Fuente Ovejuna* L. de Vege; nato 1952, ko je ustvaril film *Jara gospoda* in v njem tudi igral; v zgodnji pomladi 1962 je spet v Drami režiral Marceaujevo *Jajce* in Dürrenmattovega *Romulusa Velikega* (tudi kostumi), zatem v jeseni 1964 v Drami *Pomlad* A. Adamova, v MGL pa *Ponižane in razžaljene* L. Rahmanove in J. Judkeviča (obakrat režija in scena); novembra in

¹⁵ GLLJD 1946/47, št. 2, platnice.

¹⁶ GLLJD 1946/47, št. 8, platnice.

decembra 1967 je zadnjikrat režiral v Drami — *Ivanova* A. P. Čehova (režija, scena, kostumi) in v istem času ter v začetku 1968 za RTV z igralci MGL dve igri F. Karintyja *Ob reki* in *Bösendorfer* (režija, scena in kostumi), prav na koncu — leto in pol pred smrtjo — pa še v Trstu *Tri sestre*, ki jih je imel, kot vemo, v načrtu že v naši sezoni 1945/46, a jih je Ljubljana sploh prvič videla šele marca 1956, pa ne v njegovi, pač pa v Molkovi režiji.

Tudi umrl (22. maja 1970) ni doma.

L'activité de Bojan Stupica en saison 1945/46

Tout de suite après la libération, à peine quelques mois après, on nomma directeur du Théâtre national slovène de »Drama« à Ljubljana (appelé jusque là le Théâtre national) l'architecte Bojan Stupica qui devint ultérieurement un des plus grands noms du théâtre yougoslave. Quoique très affaibli par l'internement sans un camp de concentration, il entreprit fanatiquement le travail ayant finalement l'occasion de réaliser ses rêves de théâtre qu'il fut forcé de refouler pendant quinze ans. Il réussit à réaliser plusieurs projets: il forma un programme révolutionnaire y participant lui-même comme metteur en scène, il entraîna son équipe dans un élan créateur et laborieux, il établit un règlement de théâtre nouveau exigeant strictement qu'on le respectât, il introduisit des répétitions d'»analyse« très intenses et des leçons »de critique« très ouvertes, il se lia d'une manière constructive avec les auteurs de notre pays, il se livra à l'éducation des acteurs jeunes tout en satisfaisant de nombreux besoins matériels et techniques de son théâtre. A la fin de la saison, il partit pour Belgrade pour ne retourner dans son théâtre d'origine qu'en invité comme metteur en scène et pour y mourir le 22 mai 1970.